

Četvrta armija i Jugoslovenska mornarica oslobađaju Kvarnerska ostrva i Istru 1945.

Početak proleća 1945. godine Jugoslovenska Narodna Armija završavala je pripreme za odlučan i poslednji udar po neprijatelju na frontu od reke Drave do Jadranskog mora. IV armiji, koja se razvila iz proslavljenog VIII dalmatinskog korpusa, bio je postavljen zadatak da u sadejstvu sa Jugoslovenskom Ratnom Mornaricom uništi neprijatelja na obalnom području, da oslobodi ostrva Pag, Rab, Krk, Lošinj i Cres i da Istru i Slovenačko Primorje povrati Jugoslaviji. 9., 19., 20. i 26. divizija IV armije bile su nosioci ovog udara sa oslobođene teritorije. Na neoslobođenoj teritoriji za isti zadatak pripremali su se XI korpus sa 13., 35., i 43. divizijom u Istri i Gorskom kotaru, a u Slovenačkom Primorju IX korpus sa 30. i 31. divizijom.

Na moru su bile spremne jedinice Pomorske komande Severnog Jadrana. U njezinom sastavu nalazili su se Kvarnerski pomorski sastav sa flotilom naoružanih brodova i flotilom patrolnih čamaca, Kvarnerski odred mornaričko-desantne pešadije sa 4 bataljona, flotila transportnih motornih jedrenjaka i desantnih brodova, Mornaričko-udarna grupa Krk i Mornarička grupa pri IX korpusu.

U početku aprila 9. divizija i Pomorska komanda Severnog Jadrana završile su pripreme za predstojeći napad na neprijatelja sa područja severne Dalmacije, između Zadra, Nina i Obrovca u sadejstvu sa ostalim divizijama (19., 20., 26.) koje su oslobađale, na putu za Rijeku i Trst, Liku i Hrvatsko Primorje.

OSLOBODENJE OTOKA PAGA. 3. aprila, po padu noći, ukrcana je 3. dalmatinska udarna brigada na brodove u Ninu, a Kvarnerski odred u Zadru. U 3 sata ujutro jedinice su se isrcavale na otok Pag. U 6 sati započeo je opšti napad. 9. divizija sa glavnim snagama napadala je na obali Karlobag, a iskrcane jedinice na o. Pag mesto Pag i Novalju. Karlobag i Novalja oslobođeni su u toku dana, ali mesto Pag je oslobođeno tek sutradan posle teških borbi u toku dana i noći. Torpedni čamac koji je pokušao pobeći nekažnjeno iz Paga morao je u Jablancu iskrcati mrtve i ranjene naciste, jer je bio napadnut od našeg naoružanog broda na ulazu u luku Pag.

OSLOBODENJE OTOKA RABA. 9. divizija nastupala je dalje uz obalu i oslobođenjem Jablanca omogućila izvršenje desanta na otok Rab. Borci, podučeni propustima u desantu na o. Pag, vredno su vežbali ukrcavanje i iskrcavanje po uvalama od Karlobaga do Jablanca. 11. aprila popodne ukrcane su sve jedinice na brodove i borci su radosno očekivali polazak brodova na zadatak. Uzaludna je bila vatra neprijatelja sa baterije Stojan na konvoj na moru i na mesto iskrcavanja 2. dalmatinske brigade. Iskrcani borci brzim pokretima zarobili su bateriju Stojan. Mitralska vatra boraca iste brigade, kojom su udarili u leđa bateriji Brno, prekinula je neprijateljsku artiljerijsku vatru na nastupajuću kolonu 3. brigade i desantne splavove u Barbantskom kanalu.

Minobacačka i artiljerijska vatra, prasak ručnih granata i kratki rafali automata i pušaka iskrcanog Kvarnerskog odreda brzo su prisilili 120 »hrabrih« Nemaca na bateriji Kristofor na predaju. U podne ulice Raba bile su okićene i narod je oduševljeno pozdravljao svoje oslobođioce.

OSLOBODENJE OTOKA KRKA. Dok je 9. divizija pripremala operaciju za Lošinj i Cres, dotle je 19. divizija napredovala u pravcu Kraljevice i Rijeke, a 26. divizija se pripremala za desant na o. Krk zajedno sa Kvarnerskim odredom. 15. aprila ukrcane su jedinice 26. divizije na desantne brodove u Senju i Mlinovima, a Kvarnerski odred je isplovio iz Raba za Malu luku na o. Krku, ali iznenadna senjska bura prekinula je operaciju. Trupe su iskrcane u lukama ukrcavanja, a Kvarnerski odred se vratio sa brodovima u Rab. Sutradan je vreme bilo povoljnije i naveče u 23 sata iskrcane su jedinice Kvarnerskog odreda i 26. divizije na o. Krk, dok su naoružani brodovi prodrli u Tihi kanal kod Kraljevice. U 7,30 komandant 26. divizije naredio je početak opšteg napada, Kvarnerski odred je ušao bez otpora u Bašku Staru i kasnije u Bašku Novu. 11. dalmatinska brigada napala je Punat i mesto Krk, a 1. dalmatinska brigada Malinsku i Omišalj. Borbe za ova mesta trajale su skoro čitav dan i naveče u 20 sati oslobođen je Omišalj kao poslednje mesto u kojem su Nemci davali otpor.

OSLOBOĐENJE OTOKA LOŠINJA I OTOKA CRESA.

Oslobođenjem o. Krka u rukama JNA nalazila su se sva unutarnja ostrva uz obalu Hrvatskog Primorja. Čitava obala od Karlobaga do Rijeke bila je oslobođena. Stvorena je široka osnovica za napad na neprijatelja na o. Lošinju i o. Cresu. Nemci su očekivali napad na ova ostrva sa otvorene strane Jadranskog mora i zato su ispred tih ostrva položili gusta minska polja, a sa pet obalskih baterija pripremali su artiljerisku vatru za brodove koji bi se približili obali sa otvorenog mora. Pristanište u Malom Lošinju pripremili su za rušenje, a također i mostove na Prevlaci i u Osoru. Mesto Cres bilo je pretvoreno u utvrđenje, a tri baterije na glavi o. Cresa kontrolirale su prolaz kroz Vela Vrata. Plan 9. divizije i Pomorske komande Severnog Jadrana bio je jednostavan: sa oslobođenih ostrva iskrcati se na nebranjenu obalu u leđa neprijatelja.

18. aprila prepodne krenuo je konvoj Kvarnerskog odreda iz Baške Stare na mesto iskrcavanja na jugoistočnom delu o. Lošinja. Posle jednog i po dana zadržavanja na moru, Kvarnerski odred iskrcao se 20. aprila u zoru. 3. brigada 9. divizije isplovila je, delomično ukrcana na savezničke brodove, 19. aprila posle pada mraka i u zoru se iskrcala u zalivu Galboka. Zadatak ovih jedinica bio je napad na Mali Lošinj kao najjače branjeno mesto na ostrvima Lošinj i Cres. Kvarnerski odred je napadao sa juga, a 3. brigada sa severa. Most kod Osora mogao je biti srušen, što bi znatno otežalo napad na Mali Lošinj. Zato 9. divizija upućuje, dva dana pre desanta, diverzantsko odelenje preko o. Cresa sa zadatkom da se na gumenim čamcima prebaci na o. Lošinj i da napadne mesto Osor zajedno sa 3. brigadom. Napad na Osor je usledio po planu. Neprijatelju nije preostalo drugo nego predaja. Mali Lošinj bio je oslobođen u toku prepodneva. Neprijatelj je kod povlačenja na bateriju Tovar zapalio štapin za rušenje obale na Malom Lošinju. Borac mornaričko-desantne pešadije videći kako se plamen štapina približava obali pojurio je sa položaja na obalu i bez straha pred neprijateljskim metcima i pred mogućnošću eksplozije presekao štapin i tako spasio obalu. Baterija Tovar okružena je od 3. brigade i Kvarnerskog odreda zauzeta je na juriš do pada mraka.

2. dalmatinska brigada koja se iskrcala u zalivu Koromačina na o. Cresu nastupala je u pravcu Cresa i u teškim uličnim borbama do uveče oslobodila grad Cres. Ne čekajući idući dan brigada je nastupala dalje i u prvim jutarnjim časovima 21. aprila zarobljava tri baterije na glavi Cresa i time otvara put 9. diviziji u Istru.

DESANT NA ISTRU. 21. aprila Komanda Jugoslovenske Ratne Mornarice šalje depešu Vrhovnog Štaba »U noći 24/25. predviđa se desant na Istru sa otoka Cresa. Prevoz i osiguranje vrši isključivo Pomorska komanda Severnog

Jadrana«. Trebalo je stvoriti prevozna sredstva, trebalo je izvikati morski put da li je slobodan od mina, radilo se brzo. Svaka izgubljena noć značila je zakašnjenje za oslobođenje Istre i Trsta.

Pomoću neprijateljskih zarobljenih pomorskih karata određena je ruta. Sa oslobođene teritorije prikupljeno je 47 ribarskih leuta, od kojih 7 motornih. Tri desantna splava i dva motorna jedrenjaka trebali su svaki tegliti po osam leuta. Ukupno su ovi brodovi mogli ukrcati 1.600 boraca. 24. aprila ovi brodovi su bili sakupljeni u pristaništu Bjeli. 2. dalmatinska brigada čekala je u pristaništu na ukrcavanje. Iznenađna bura potopila je veći dio čamaca, motorne splavi nasukane su na žalo, a motorni jedrenjaci i naoružani brodovi uvukli su se u malo pristanište. Prevoženje sa čamcima nije bilo moguće. Zadatak iskrcavanja trebalo je izvršiti. Na brodove koji su mogli ploviti po buri ukrcali su se tri bataljona, 2. dalmatinske proleterske brigade, četa automatičara, četa pionira i četa za vezu. 25. aprila u 00.45 časova krenuo je konvoj iz pristaništa Bijeli na Malo žalo ispod sela Brseć u Istri. Pre konvoja isplovila su četiri naoružana broda, koji su vršili obezbeđenje konvoja i to dva broda kod Mošćeničke Drage, a dva kod Plomina. Na čelu konvoja vozili su u vrsti dva patrolna čamca koji su bili na krmama međusobno vezani sa konopom, koji je visio u moru. To je služilo za osiguranje brodova od mina. Ruta je, naime, vodila između dve minske prepreke. U pola tri desant je iskrcan, a brodovi koji su se vraćali ujutro bili su okićeni cvećem i zelenilom, kojim su ih obasipali oslobođeni Istrani. Od toga dana dalje vršeno je prevoženje celokupne 9. divizije i Kvarnerskog odreda i operacija desanta u Istru završena je 30. aprila.

Jedinice 9. divizije, odmah posle iskrcavanja, krenule su u pravcu Trsta i sa ostalim snagama IV armije oslobodile ga 1. maja. Kvarnerski odred krenuo je u pravcu Pule. 2. maja proterao je neprijatelja na poluostrvo Muzil i oslobodio Pulu.

U navedenim operacijama Jugoslovenska mornarica je prevezla 22.400 boraca. Brodovi su prevalili 3.500 Nm, plovili su između minskih polja u kojima je bilo 3.300 mina i ispred 400 topova na obali i otocima, a da ni jedan brod ni borac u toku operacije nije bio izgubljen. Smionost komandanta jedinica IV armije i posada brodova Jugoslovenske mornarice, kao i pomoć naroda oslobođenih otoka i obale doprineli su, da su postavljeni zadaci bili izvršeni na vreme. Visoki moral i odlično sadejstvo između IV armije i Mornarice oličeno jedinstvom akcije, odlučnost i hrabrost boračkog i komandnog sastava bili su osnovni pokretači izvršavanja zadatka za oslobođenje Hrvatskog Primorja, njegovih otoka i Istre.